

مقایسه فشار زبان پشتو و اورمری

پوهنیار عبدالکریم احمدی ۱ و پوهنیار عبدالواحد کالون ۲

۱ استاد دانشگاه جوزجان

۲ استاد دانشگاه کندهار

چکیده

در جهان در حدود (۶۰۰۰) زبان زنده و مرده وجود دارد، که از زبانهای مرده واژه های محدود قابل دسترس میباشد. زبان اورمری از جمله زبانهای مرده ای به حساب میآید که واژه های اندک آن قابل دسترس میباشد. ما درین مقاله ی خود کوشش نمودیم که واژه ای موجود زبان اورمری را با واژه های زبان پشتو مقایسه کنیم. در مورد زبان اورمری خیلی از زبانشناسان داخلی و خارجی تحقیقات کرده اند، که بالاخره موفق به جمع آوری واژه های زبان اورمری شده اند. که در نتیجه محققین ثابت نموده اند، که زبان اورمری مربوط به خانواده زبان اری(هندواروپایی) میباشد.

واژگان کلیدی: پشتو، اورمری، فشار

مقدمه

زمانیکه از رابطه زبان پشتو با اورمری صحبت میشود، به خاطر اثبات این ادعا ضرورت است تا با مقایسه بعضی موضوعات گرامری وقواعد زبانی هر دو زبان را تحت مطالعه و بررسی قرار دهیم از جمله یکی هم فشار است. بر اساس حروف مشترک بی صدا با زبان پشتو مانند: (ب، پ، ت، ث، چ، خ، ح، د، ذ، ژ، س، ش، بن، غ، ف، ک، گ، ل، م، ن) حروف صدا دار زبان اورمری و پشتو شبیه هم میباشد. مانند: (ā, a, e, l, u, o)

کلمات بسیار مشابه یا بسیار کم متفاوت هستند. با این حال، از آنجایی که زبان اورمری یک زبان مرده است و همچنین گویشوران آن غایب هستند، پس چند کلمه را که در دسترس است مثال بزنیم. مانند:

پشتو	اورمری	معنای کلمه به زبان فارسی
اغوستل	اغوندل	پوشیدن
شین	شین	کیود
سروابن	سروابن	
پوول	پوول	پیوند دادن

در زبان اورمری، صفت مانند زبان پشتو قبل از اسم می آید. مانند:

پشتو	اورمری	معنای فارسی
بنه هلك	سرکلانك	پسر خوب

ارزش موضوع

هر پژوهش ارزش خاص خود را میداشته باشد این پژوهش نیز دارای خاص خود میباشد، اهمیت این موضوع در این است که زبان اورمری یک زبان مرده است و کلمات باقیمانده از این زبان حفظ خواهد شد.

هدف از مطالعه

هدف از این تحقیق جمع آوری و حفاظت از لغات موجود زبان اورمری است. اگر واژه های موجود زبان اورمری ذخیره نشوند، ممکن به مرور زمان صرفاً نامش در لیست زبانهای مرده باشد.

روش تحقیق

این پژوهش، پژوهش کتابخانه ای است که از نوع تحقیقات توصیفی می باشد.

سوالات تحقیق

چه رابطه ای بین زبان اورمری و پشتو وجود دارد؟

زبان اورمری متعلق به کدام خانواده زبانی است؟

پیشینه پژوهش

تحقیقات زیادی در مورد زبان های پشتو و اورمری انجام شده است. که هر نویسنده پژوهشش را با آوردن چند مثال زبان پشتو و اورمری خلاصه ساخته است. اما تاهنور تحقیقات تحت عنوان از گاه فشار مقایسه واژه های زبان پشتو با اورمری را من به شکل مقاله ندیده ام.

بررسی فشار (stress) زبان های پشتو و اورمری

۱- زبان اورمری

بر اساس شجره قوم پشتون اورمر از جمله پشتونهای سربنی است که در کانی گرم وزیرستان، در اطراف واکناف پشاور و بعضی مناطق افغانستان زندگی میکند. که نام اصلی اورمر عمر دین که بعدها بنام اورمر مشهور شده و بعضی از شجره شناسان اورمر را پسر خرشبون ونواسه سربن نیز مینامند. (لطیف یاد، ناچاپ)

وقتی از زبان اورمری صحبت می کنیم نام زبانهای باختری (اریانای شرقی) جلوی ما می آید و می گوئیم زبان اورمری از شاخه جنوب شرقی زبان های باختری (اریانای شرقی) است.

در قرن سوم پیش از میلاد، جغرافیه دان مشهور یونانی آپراستوسفین گفته: (در دامنه جنوبی هندوکش پاروپامیساها در جنوب آنها آراخوزیان و در قسمتهای آخر جنوبی آنها گیدروسیان که دامنه آنها به کوه بابا می رسد زندگی می کنند. از زبانهای آراخوزی، رنگیانی و گدروسی هیچ اسناد در دسترس نیست، اما به گفته محققین اورمری و پراچی مربوط به خانواده زبان های آریایی هستند.

به گفته مارگنسترن، زبان اورمری بقایای زبانهای باستانی جنوب شرقی افغانستان (کابلستان) است. بر اساس تذکر سنت بیلویو، قبایل پشتون اوراکزی، افریدی، وزیر، ختک و خوگیانی از قبیله اورمر هستند، پس بر این اساس پشتون هایی که خود را اورمر می نامند ممکن است در طول زمان زبان خود را تغییر داده باشند و اکنون آنها به زبان سوچه ای پشتو صحبت می کند. (هانری وال تیر، ۱۳۹۰).

به هر حال با استناد به دایرت المعارف آریانا «اورمر، نام قوم بزرگ پشتون است که در دامنه کوه کاسی زندگی می کردند و بعداً به لوگر و وزیرستان (کانی گرم) کوچ کردند» (دایرت المعارف، ۱۳۸۶)

و در نتیجه می توان گفت که زبان اورمری مربوط به شاخه جنوب شرقی آریانا است، که در ناحیه برکی برک لوگر و قبلاً به شکل پراگنده در مزار شریف، کندز، وردگ، غزنی، قندهار و همچنان در منطقه دهبوری کابل، برکی، بتخاک، کابل خورد و در کانی گرم وزیرستان رایج بود، و با پشتو رابطه نزدیک دارد.

هنگامی که از رابطه ای زبان پشتو و اورمری صحبت می کنیم، برای اثبات مدعای خود با مقایسه اقلام مختلف زبانی و دستوری که یکی از آن ها فشار (accent یا stress) است، دلایلی ارائه کنیم. اما قبل از فشار ابتدا روی بقیه مواد این دو زبان تمرکز میکنیم:

الف - با توجه به حروف رایج (متداول) بی صدا با زبان پشتو؛ مانند (ب، پ، ت، ته، ج، خ، ح، د، د، ژ، س، ش، بن، غ، ف، ک، گ، ل، م، ن) (شیون، ۱۳۸۹).

ب - حروف صدادار زبان اومورتی شبیه به زبان پشتو است: (l, u, a, a, e, o)

ج - در بین کلمات زبان پشتو و اورمری خیلی کلمات مشابه اند ولی بعضی کلمات شان اندک متفاوت نیز میباشد. از آنجایی که زبان اورمری یک زبان مرده است و همچنین گویشوران آن غایب هستند، پس چند کلمه را که در کتاب های زبانشناسی زبان پشتو توسط نویسنده گان ثبت شده میتوانیم مثال بزیم. مانند:

پشتو	اورمری	معنای کلمه به زبان فارسی
اغوستل	اغوندل	پوشیدن
شین	شین	کبود
پوول	پوول	چراندن
غلبیل	غلبیل	غربال
پی	بن پی	شیر

مخ	موخ	روی
ستاری	ستور	ذله، خسته
پت/پوت	پوت	پوست درخت
کوم	کم	کی؟

و غیره...

د- در زبان اورمری صفت مانند زبان پشتو قبل از موصوف می آید. مانند:

پشتو	اورمری	معنای واژه به فارسی
بنه هلك	سرکلانك	پسر خوب

زبان اورمری با توجه به ویژگی آوایی و موقعیت های جغرافیایی دارای دو لهجه متفاوت میباشد. فراموش نباید کرد که زبان اورمری را بنام های (ارموری، برکی، اورملی، ارمویی) هم مینامند که مثال (برکی) آن در بابرنامه چنین ذکر شده است: «در سر زمین کابل تبارهای گونه گون وجود دارند، در دشت ها و دره های کوچکش ترک ها، عربها، در شهرها و روستاهایش پشه یی ها و پراچی ها، تاجک ها، برکی ها و قبایل افغان زندگی میکنند. در کوه های غربی اش قبایل هزاره و نکودری که برخی از آنها به زبان مغولی صحبت میکنند؛ در برخی نقاط کوهی شمال آن کافر و کتور و گیبیک زندگی میکنند و مناطق جنوب محل بودوباش قبایل افغان است. حدود یازده تا دوازده زبان در کابل رواج دارد، که از آن میان میتوان اینها را نام برد: عربی، فارسی، ترکی، مغولی، هندی، افغانی، پشه یی، پراچی، گیبیری، برکی و لغمانی...» (buraki, 2001)

زبان اورمری دارای دو نوع گویش است.

الف: گویش اورمری لوگری

ب: گویش اورمری کانی گرامی

طبیعی است که هر زبان از محیط و ماحول آن متاثر میباشد، وقایع و پدیده های محیطی را منعکس میسازد، که در آن محیط رخ میدهد.

طور مثال: در لهجه کانی گرامی واژه های پشتوی وزیر را زیاد در یافت کنیم.

و در لهجه اورمری لوگری میتوان تاثیر زبان دری را به خوبی درک کرد. در جدول ذیل میتوان تغییرات فونتیکی را مشاهده کرد: لهجه اورمری لوگری صداها (sh) و (Z) را حفظ نموده است.

پشتو	اورمری کانی گرامی	اورمری لوگری	معنای واژه به فارسی
غوپنه	غواسه	غوپنه	گوشت

و در سایر زبانها صدای (ش) تلفظ یکسان دارد مانند: شیطان و غیره...

با در نظر داشت تاثیر محیطی زبان اورمری لوگری در نزدیکی کابل قرار دارد لذا از زبان فارسی متاثر شده است و زبان اورمری کانی گرامی از زبان پشتو متاثر شده است، که تاثیر آن در کلمات که در جدول ذیل تحریر شده به وضاحت دیده میشود.

پبتو	اورمری لوگری	اورمری کانی گرامی	معنای فارسی واژه
پوند	کور	هون	کور

(دوست شینواری، ۱۳۹۳)

فرق دیگری که بین این دو لهجه (گویش) واضح است اینست که در لهجه کانی گرامی قبل از واو معروف و واو مجهول (ی) معلوم میآید. مانند:

پشتو	گویش اورمری لوگری	گویش اورمری کانی گرامی	معنای فارسی واژه
خوله	پوز	پیوز	دهن
ورخ	روژ	ریوژ	روز
تاسو	توس	تیوس	شما
دوه	دو	دیو	دو

او... (شپون، ۱۳۸۹)

اما نباید فراموش کرد که زبان‌های پشتو و اورمری در برخی واژه‌ها تفاوت‌های آوایی نیز دارند که به شرح زیر ارائه می‌کنیم:
الف: در هر دو گویش (کانی گرامی و لوگری) حرف اول کلمه (گ) در زبان پشتو به (غ) مبدل می‌شود. در جدول ذیل چند مثال از زبان پشتو و دو لهجه اورمری را با هم به مقایسه گرفته ایم.

پشتو	اورمری لوگری	اورمری کانی گرامی	معنای فارسی واژه
غنم	گنم	گندم	گندم
غابن	گس	گیشی	دندان
غر	گری	گری	کوه

ب: او تعداد از کلمات پشتو که در شروع آن با حرف (ل) باشد، در هر دو گویش زبان اورمری به (د) مبدل می‌شود. که در جدول ذیل چند مثال آن آورده شده است.

پشتو	اورمری لوگری	اورمری کانی گرامی	معنای فارسی واژه
لس	دس	دس	ده
لارغه/ لرغونی	دراغ	دراغ	قدیمی

ج: در بعضی جاها در هر دو لهجه زبان اورمری صدای (ک) در مقابل حروف (خ، چ) زبان پشتو می‌آید. در جدول ذیل چند مثال می‌زنیم:

پشتو	اورمری لوگری	اورمری کانی گرامی	معنای فارسی واژه
خوک	کوک	کوک	کی؟
چرگه	کیژزی	کیژزی	مرغ
چه	که	که	که

د- در بعضی جاها صدای پشتو (ر) در مقابل (ل) در هر دو گویش (کانی گرمی و لوگری) می‌آید. مانند:

پشتو	اورمری لوگری	اورمری کانی گرامی	معنای فارسی واژه
زول	زال	زال	کهنه، استهلاک شده
زره	زلی	زلی	قلب

(زیار، ۱۳۹۴)

2. فشار چیست؟

در حین صحبت، گاهی به یک کلمه یا قسمت خاصی از یک کلمه استرس زیادی وارد می‌کنید و آن کلمه به دلیل این استرس معنای دیگری پیدا می‌کند. به عنوان مثال: زه کبني نم او...

اگر فشار بر هجای (کینبی) واقع شود، این جمله در زمان گذشته است و اگر فشار روی هجای (نستم) واقع شود، در این صورت این جمله در زمان استمراری واقع می شود و اگر در لغت (بن کاری) اگر مصوت بر هجای (بن کا) بیاید به معنای ظاهر شدن است و اگر مصوت بر هجای (ری) بیاید در این صورت به معنای شکاری یا صیاد است.

پس فشار که در زبان انگلیسی (stress و accent) نیز نامیده میشود. که در عملیه های زبانی بر قسمتی از واژه فشار بیشتر وارد شود و یا به شدت وقوت ادا گردد. یا به عبارت دیگر فشار از ترکیب ویژگی های زبانی ناشی می شود. تغییر فشار هوا سطح یا درجه فشار هوا و تفاوت در خصوصیات مستقل (گفتار) و از نظر شنوایی قابل دسترس تر است یعنی زبانی را واضح تر و واضح تر بشنویم. (زیار، ۱۳۸۴) فشار مهمترین عنصر در عروض است که بر اساس جایگاه ویژه ای که در شعر دارد نغمه می آفریند و در نثر بر اساس قافیه خاص خود لحن یا آهنگ خاصی ایجاد می کند؛ بسته به افزایش و کاهش تون زبانی یا زنجیره صوتی، سه نوع استرس قابل تشخیص است:

الف - تاکید جمله: وقتی جمله ای را می گوئید، همیشه برای هدف خاصی خواهد بود. هر جمله در خود نکته خاصی را شامل می شود و آن نکته فقط در یک کلمه است و کلمات دیگر نقش مواد کمکی را در آن جمله ایفا می کنند، بنابراین تمرکز جمله همیشه بر همان کلمه اساسی و مهم است. سایر موارد جمله؛ به عنوان مثال: من به دانشگاه می روم.

در جمله بالا می بینید که دانشگاه عنصر اصلی جمله است و تاکید جمله روی کلمه دانشگاه و روی هجا (گاه) در کلمه دانشگاه است. ما این جمله را در مقایسه با جملات دیگر گنجینه می دانیم.

ب - استرس لغوی: در بحث فوق گفتیم که همیشه بر کلمه اصلی جمله تاکید وجود دارد و در جمله فوق دانشگاه کلمه ای است مانند سایر کلمات مانند (من، تو، می روم) واژه های استرسی نامیده می شود.

ج - فشار هجایی: از آنجایی که تاکید همیشه بر حروف مستقل می آید، بر این اساس هر هجای جمله فوق دارای تکیه متفاوت است. مانند: (دا، نش، گاه، من، شما، میروم) نیز تشکیل می شود. (زیار، ۱۳۸۴)

نتیجه گیری

در پایان این پژوهش به این نتیجه میرسیم که زبان اورمری و پشتو با هم رابطه نزدیک داشته و با از بین رفتن این زبان گوینده گان شان به زبان پشتو صحبت میکنند. زمانیکه از زبان اورمری صحبت می کنیم نام زبانهای باختری (اریانای شرقی) جلوی ما می آید و می گوئیم زبان اورمری از شاخه جنوب شرقی زبان های باختری (اریانای شرقی) است.

منابع

1. آریانا دایرت المعارف. (۱۳۸۶). اکادمی علوم افغانستان. ریاست مرکزی دایرت المعارف. کابل: مطبعه نبراسکا.
2. بیللو، هانری والتر. (۱۳۹۰). تحقیقی در قوم نگاری افغانستان. ترجمه کاندید اکادمیسن محمد انور نومیالی قندهار: نشریه علامه رشاد.
3. دار مستتر، گایگر، مورگینستن، بن ونیست. (۱۳۵۶). تاریخ تلفظ صرف ونحو پشتو: وزارت تعلیم و تربیه.
4. دوست شینواری، دوست محمد. (۱۳۶۹). افغانستان در اوستا.
5. زیار، مجاور احمد. (۱۳۹۴). پشتون ها و پشتو در پرتو زبان شناسی. مطبعه دانش.
6. زیار، مجاور احمد. (۱۳۸۴). گرامر پشتو. چاپ سوم. پشاور: مطبعه دانش.
7. شپون، وجیه الله. (۱۳۸۹). رابطه زبان پشتو با زبانهای باستانی. جلال آباد: انتشارات مومند.
8. شینواری، دوست محمد دوست. (۱۳۹۳) زبان ها و اقوام افغانستان. ننگرهار: انتشارات گودر.
9. یاد، لطیف. (ناچاپ). قبیله های پشتون را بشناسید.

10. Rozi khan buraki, Pakistan journal of public administration, December 2001, volume6, no 2.